

*Павельєва А. К.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри германської філології та перекладу**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**Щенко І. Р.,**студентка факультету філології, психології та педагогіки**Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

КІНОПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті досліджуються основні риси кіноперекладу як особливого виду перекладу, оскільки касові збори фільму значною мірою залежать від якості передачі кінематографічного матеріалу для цільової аудиторії, для якої оригінальна версія кінопродукту не є рідною. Тому успішність фільму на великому екрані багато в чому залежить від якості його перекладу: правильно підібраної інтонації, передача жартів тощо. Вибір методів перекладу має сприяти кращій адаптації продукту в іншому культурному середовищі, бути зрозумілим для глядачів і принести естетичну насолоду. Тому завданням кіноперекладу є еквівалентний та адекватний процес передачі діалогів та інших вербальних елементів з однієї мови іншою зі збереженням сенсу, задуму та емоційного забарвлення оригінального кінопродукту. Процес кіноперекладу можна розподілити на кілька етапів: переклад письмових матеріалів (сценаріїв, статей, які пов'язані з кіновиробництвом), дублювання та субтитрування безпосередньо кінопродукції, переклад промоматеріалів, рецензій, коротких анотацій до фільмів, інтерв'ю та статей тощо. У статті зазначено, що основними методами перекладу кінопродукції є: упущення, дослівний переклад, запозичення, еквівалентність, адаптація, заміна, узагальнення, експлікація тощо. У роботі констатується, що при перекладі фільмів існують також особливі аспекти, які потрібно враховувати, зокрема синхронізацію, що передбачає урахування екстралінгвістичних та паралінгвістичних факторів (рух губ, хронометраж, паузи, жести, міміка тощо). Важливим моментом є урахування природності передачі мовного матеріалу, відтворення розмовного стилю мовлення тощо. Зрозумілість – важливий фактор, на який перекладачі повинні звертати увагу в першу чергу, оскільки перекладена кінопродукція має бути зрозумілою для представників іншої культури. У статті констатовано, що існують й позалінгвістичні фактори, які впливають на якість перекладеної кінопродукції, зокрема таймінг аудіозапису, що вимагає синхронізації з оригінальним діалогом, який через відмінності у темпі мовлення та граматичних структурах, часто доводиться стискати або розширювати. Відеоряд фільму впливає на можливі варіанти перекладу, оскільки необхідно враховувати взаємозв'язок між візуальним змістом і текстовим матеріалом, а також приділяти однакову увагу вербальним і невербальним формам вираження.

Ключові слова: кінопереклад, дублювання, субтитрування, способи перекладу, упущення, дослівний переклад, еквівалентність, адаптація.

Постановка проблеми. Телебачення має важливе значення у повсякденному житті людей, оскільки усе більше часу кожен із них проводить перед телевізором. Переглядаючи телевізійні шоу, вони стежать за долею окремих героїв, переживають разом з ними їхні пригоди і, можливо, навіть ідентифікують себе з деякими персонажами. У XXI столітті телевізійний контент поступово витісняється Інтернетом, де є можливість дивитися не лише вітчизняні, а й іноземні серіали в оригінальній версії. Серіали виконують різні функції: від навчальних (наприклад, історичні, що базуються на реальних подіях, або іншомовні серіали, які сприяють вивченню іноземних мов), до розважальних, мета яких – забезпечити відпочинок від повсякденних турбот.

Переклад фільмів іноземними мовами став невід'ємною складовою кінематографічного процесу, з'явившись паралельно із зародженням самого кінематографа. Незважаючи на те, що феномен кіноперекладу супроводжує кіноіндустрію від її первісних етапів, вчені не виокремлювали кінопереклад як самостійний розділ перекладознавства. Ураховуючи важливість кінематографа в сучасному світі, підвищення якості перекладу фільмів вимагає розробки нових підходів до кіноперекладу, що стає неможливим без системного теоретичного аналізу цього проблемного питання. Тому актуальність нашого наукового дослідження є беззаперечним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що український кінопереклад довгий час не розвивався, наразі з'явилися розвідки, які стосуються цього питання. Серед науковців, які приділяли увагу цій проблемі, можна відзначити А. Безверхню, Ю. Кривоноса, А. Кулікову, О. Мазур, Н. Скоромислову, М. Снеткову. Наприклад, у науковій публікації Н. Бідасюк та І. Кучман розглядаються труднощі синхронного перекладу медіа [1], у той час як у дослідженні А. Кулікової висвітлюються плюси та мінуси дублювання [2]. Попри існування певних праць з кіноперекладу, все ж залишаються прогалини у теоретичному обґрунтуванні проблеми, зокрема способів перекладу лексичних одиниць тощо, тому метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування кіноперекладу як особливого виду перекладу, окреслення основних рис цього виду перекладу, дослідження методів перекладу тощо.

Виклад основного матеріалу. Сфера кіноперекладу, попри її значущість для сучасного суспільства, в Україні розвивалася досить фрагментарно [3]. Глобалізація суттєво впливає на світову комунікацію, тому необхідно розуміти культурні особливості

та спадщину інших національних спільнот. Кіно, зі свого боку, може виступати засобом зв'язку між різними культурами. Успішність фільму на великому екрані багато в чому залежить від якості його перекладу: правильні інтонації, дотепно підібрані жарти, точно передані мовні елементи – ці фактори можуть зробити кіно справжнім шедевром [4, с. 2].

Вибір методу перекладу для певного жанру кіновиробництва зазвичай сприяє кращому розумінню фільму глядачами, і цей вибір визначається культурою, з якої походить оригінальний кінопродукт, а також культурними особливостями та поглядами аудиторії, звичаями та історичними аспектами конкретної нації [5].

Наразі терміносистема сфери кіноперекладу обґрунтована недостатньо, спостерігаємо певну неоднозначність у понятійно-термінологічному апараті, що уже склався у цій галузі. Науковці пропонують різноманітні визначення кіноперекладу. Х. Діаз-Сінтас та Е. Ремаел визначають кінопереклад як «передачу вербальних і невербальних елементів з однієї мови на іншу, гарантуючи, що цільова версія є комунікативно еквівалентною вихідній та відповідає вимогам, передбаченим носієм інформації та новим культурним середовищем» [6; 7].

На думку І. Гамб'є, кінопереклад – це «процес перекладу діалогів і письмового тексту фільмів з однієї мови на іншу таким чином, щоб він був повністю зрозумілим для глядачів і не відволікав їх від отримання задоволення під час перегляду кінострічки» [8].

Відомий перекладознавець Ф. Шоме стверджує, що «кінопереклад – це процес передачі діалогів та інших вербальних елементів фільму з однієї мови на іншу зі збереженням сенсу, задуму та емоційного забарвлення оригінального фільму» [9]. Попри певні розбіжності у визначеннях, констатуємо у різних дослідженнях важливість мовної та культурної передачі, збереження комунікативного наміру оригінального фільму та адаптації перекладу до аудіовізуального формату та цільової аудиторії.

З технологічної точки зору фільм складається з серії взаємопов'язаних кадрів, які відповідають єдиній сюжетній лінії та супроводжуються звуковою доріжкою [9]. Оскільки фільм – це насамперед гра акторів під певний музичний супровід, завдання перекладача полягає в тому, щоб точно передати тонкощі перекладеного діалогу, не спотворюючи задум режисера та не вкладаючи власну інтерпретацію в репліки персонажів.

Кінопереклад не передбачає переробку авторського задуму чи нав'язування власної інтерпретації, а має передати лише точний та смисловий супровід подій, що відбуваються на екрані. Крім цього, перегляд серіалів, які були створені в минулому чи за іншої традиції, дозволяє дізнатися більше про культуру та мову іншої країни або, у випадку вітчизняних медіа, побачити особливості давньої вітчизняної культури.

До цього питання звертався дослідник К. Хейвовський, який окреслив два основних принципи цієї взаємодії. Перше – це культурні відмінності, які «закодовані» у тексті, зокрема лексика, що має глибокий зв'язок із культурою певної країни. Другим принципом є мова [10, с. 71]. Саме мова визначає особливості кожної нації, ті глибинні корені, які вирізняють кожну культуру з-поміж інших.

Кінопереклад поділяється на кілька категорій. По-перше, це переклад письмових матеріалів, таких як сценарії та статті, які пов'язані з кіновиробництвом. По-друге, це дублювання та субтитрування, які можуть бути виконані кількома мовами, якщо

фільм виходить у прокат у різних країнах. Крім того, перекладу потребують промоматеріали, рецензії та короткі анотації до фільмів. Під час підготовки фільмів до виходу в інших країнах, режисери часто співпрацюють із перекладачами. У таких випадках перекладачі відповідають також за переклад інтерв'ю та статей, які стають своєрідним «промо» при підготовці до запуску фільму та мають перекладатися еквівалентно до оригіналу.

У галузі перекладознавства еквівалентність визначається як «взаємозв'язок між оригінальним і перекладеним текстами та їхніми специфічними складовими». Іншими словами, обидва тексти мають відповідати один одному на різних рівнях [11]. К. Ліпінський розглядає два основних типи еквівалентів, а саме потенційні, які можна знайти у словнику існуючих слів поза межами перекладу, та ті, які вживаються у самому перекладі. Ця концепція пов'язана з поняттям контексту, який, з одного боку, представляє увесь текст або його фрагменти, що створює «середовище» для лексичної одиниці і одночасно формує образ. У цьому сенсі контекст є «частиною тексту, необхідною для точного розуміння окремих слів або виразів» [11, с. 119], оскільки без нього неможливо визначити семантичне значення окремих слів. З іншого боку, контекст охоплює всю систему зв'язків і посилань перекладеного слова, необхідну для його розуміння та впровадження в позамовну реальність. М. Гаркарц дає схоже визначення поняттю «контекст» як «мовне середовище лексичної одиниці, яке впливає на вибір конкретного значення для розуміння змісту висловлювання» [12, с. 128].

Польська науковиця Т. Томашкевич розглядає еквівалентність як один із методів передачі культурних аспектів і розділяє її на різні категорії. Вона виділяє еквівалентність у вихідній мові, яка включає заміну менш відомого культурного елемента більш поширеним, і еквівалентність у межах цільової мови, де розрізняють термінологічну, функціональну і контекстуальну еквівалентність.

Термінологічна еквівалентність полягає у пошуку еквівалентного терміну, особливо коли мова йде про власні назви установ, компаній, організацій та інше. Функціональна еквівалентність стосується використання еквівалента, який виконує схожу функцію в цільовій культурі. У випадку контекстуальної еквівалентності використовуються відповідники, які залежать від конкретного контексту і не завжди точно відповідають словниковим визначенням [13, с. 164-166].

Іншим продуктивним методом при кіноперекладі, який згадує К. Хейвовський, є адаптація [14]. Т. Томашкевич визначає її як «крайній приклад еквівалентності», коли «елемент вихідної культури замінюється не обов'язково еквівалентним елементом цільової культури» [13, с. 167]. У результаті створюється реальність, подібна до оригінального тексту, але з культурними особливостями цільової культури. Окрім методів еквівалентності та адаптації, авторка визначає також інші поширені прийоми, що можуть бути використані практично у будь-якому виді перекладу. Наприклад, коли наявність певного культурного елемента не є обов'язковою для розуміння висловлювання, можна застосовувати метод прямого перенесення (запозичення) або введення іншомовного власного імені та його копіювання в текст перекладу. Крім того, існує техніка розширення визначення та парафрази, яка полягає у включенні виноски або коментаря, наприклад, власної назви (як приклад, Т. Томашкевич подає уривки з перекладу щоденників і новин), а також алюзій, особливо на інші тексти, що присутні

в оригінальній культурі, історичні події й інші екстралінгвістичні аспекти [13, с. 155-169].

Під час кіноперекладу застосовуються різні стратегії перекладу, спрямовані на передачу специфічних культурних термінів. Т. Томашкевич [13] вважає найбільш доцільними такі методи:

- упушення: перекладач може пропустити або не врахувати специфічний культурний термін;
- дослівний переклад: термін перекладається дослівно так, щоб він відповідав терміну вихідного тексту;
- запозичення: термін вихідного тексту використовується в цільовому тексті;
- еквівалентність: використовуються терміни, які мають аналогічне значення і функцію в цільовій культурі;
- адаптація: перекладач намагається адаптувати термін до слова чи словосполучення з такою самою конотацією, що й оригінал;
- заміна: культурні терміни можуть бути замінені, особливо, якщо вони підтримуються жестами на екрані чи візуальними підказками;
- узагальнення: ця стратегія передбачає нейтралізацію оригіналу;
- експлікація: перефразування, яке використовується для пояснення культурних термінів.

З погляду культурного контексту важливо враховувати, які культури представлені в оригіналі та його перекладах. Культурна близькість може бути корисною, оскільки вона сприяє успішному перекладу, навіть якщо перекладач не є достатньо компетентним. І навпаки, віддаленість культур може призвести до проблеми неперекладності або дуже складного перекладу.

М. Гаркарц слушно вказує на те, що, наприклад, переклад американського сленгу у фільмах на мови, які мають європейське культурне коріння, може використовувати схожі перекладацькі прийоми. Це вказує на спільне походження та вплив європейської цивілізації на культурний контекст фільмів [12, с. 219].

При перекладі фільмів існують також особливі аспекти, які потрібно враховувати. Один з них – *синхронізація*. Завдання перекладача полягає в тому, щоб донести художні елементи оригіналу до цільової аудиторії. Цей процес іноді називають «синхронізацією фільму», яка передбачає зосередження уваги на екстралінгвістичних та паралінгвістичних факторах, присутніх у діалогах фільму. Такі фактори, як рухи губ, хронометраж, паузи, жести, міміка і навіть послідовність зображень на екрані беруться до уваги, щоб досягти синхронізації між вимовленими словами і видимими рухами губ і мімікою. Головна мета полягає в досягненні ідеальної відповідності між тим, що ми чуємо, і тим, що бачимо.

Розмовність і природність відіграють вирішальну роль у кіноперекладі, оскільки більшість діалогів у фільмах витримані у розмовному стилі і подані у формі діалогів та монологів. Відтворення природного розмовного стилю є основним пріоритетом при перекладі кінопродукції. Надзвичайно важливим є те, щоб перекладена мова звучала якомога природніше, дозволяючи глядачам іншої культури зрозуміти та сприйняти фільм так само, як це було в оригінальній версії. Під час перекладу необхідно добирати часто вживані слова та фрази, використовувати короткі речення.

Природність означає, що перекладені діалоги також повинні відповідати мовним звичаям цільової аудиторії. Пер-

сонажі повинні «говорити мовою перекладу» так, щоб це було природно та автентично для цільової аудиторії. *Зрозумілість* – важливий фактор, на який перекладачі повинні звертати увагу в першу чергу. Необхідно переконатися, що перекладені форми є легко доступними для цільової аудиторії.

Переклад повнометражних фільмів є окремим різновидом художнього перекладу, який має свої унікальні особливості. Ці аспекти зумовлені характером матеріалу, що перекладається, і способом його вираження. На відміну від інших типів перекладених текстів, тексти кіноперекладу обмежені таймінгом аудіозапису, що вимагає синхронізації з оригінальним діалогом. Через відмінності в темпі мовлення та граматичних структурах між мовами, часто доводиться штучно стискати або розширювати текст. Крім того, текст призначений для швидкого сприйняття, тому він повинен бути інформативним і легко зрозумілим глядачеві. Відеоряд фільму впливає на можливі варіанти перекладу, оскільки дуже важливо враховувати взаємозв'язок між візуальним змістом і текстовим матеріалом, а також приділяти однакову увагу вербальним і невербальним формам вираження.

Труднощі можуть виникнути під час віднайдення еквіваленту для фрази мовою оригіналу, яка супроводжується певним жестом. Часто мови жестів відрізняються в різних культурах. До того ж, кінопереклад пов'язаний не лише з лінгвістичними труднощами, а й з технічними, які безпосередньо впливають на рівень еквівалентності оригіналу та технічну реалізацію на екрані, наприклад, синхронізацію артикуляції акторів з репліками дубляжу [15].

Таким чином, кінопереклад має свої особливості, на які впливають різні фактори. По-перше, він включає в себе елементи як письмового, так і усного перекладу. Якщо мова не йде про «піратський» переклад, заснований виключно на слуховому сприйнятті, типовий процес дубляжу фільму українською мовою передбачає наявність заздалегідь написаного сценарію. По-друге, всі діалоги повинні зберігати природний стиль розмовної мови. При перекладі важливо не тільки забезпечити глядачам розуміння, але й зберегти первісний задум, передати мовленнєві образи персонажів відповідно до стилістичного бачення режисера, ефективно передати весь твір цільовою мовою, не допустити жодних порушень чи відхилень.

Література:

1. Бідасюк Н. В. Синхронний аудіовізуальний переклад: виклики професії. 2012. Т. 25 (64). № 4. Ч. 1. С. 48–52
2. Кулікова А. Особливості, переваги та недоліки закадрового перекладу аудіовізуальної продукції. *Матеріали IX Міжвузівської конференції молодих учених*. Донецьк, 2011. С. 85–94
3. Закон України «Про кінематографію» від 1998. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>. (дата звернення 11.12.2024)
4. Софієнко І. Становлення кіноперекладу в Україні. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50(2). С. 401–405.
5. Вплив перекладу кінофільмів на свідомість глядача. URL: <https://glebov.com.ua/vplyv-kinoperekladu-na-svidomist.html>
6. Diaz-Cintas J. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2009. 272 p.
7. Remael A. Audiovisual translation. *Handbook of Translation Studies*. Online Volume 1 (2010), pp. 12–17.
8. Reception Studies and Audiovisual Translation. John Benjamins Publishing Catalog. URL: <https://benjamins.com/catalog/btl.141> (дата звернення: 20.12.2024).

9. Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation. Meta. Érudit. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/meta/1900-v1-n1meta733/009016ar/> (дата звернення: 20.12.2024)
10. Hejwowski K. Kognitywno komunikacyjna teoria przekładu. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 197p. URL: <https://archive.org/details/kognitywnokomuni0000hejw>
11. Lipiński K. Vademecum tłumacza. Kraków: Idea. 2000. 187 p.
12. Garcarz M. Przekład slangu w filmie. Telewizyjne przekłady filmów amerykańskich na język polski. W: Dybiec J. (red.) Język a komunikacja 15. Kraków: Tertium. 2007. s.165.
13. Tomaszewicz T. Przekład audiowizualny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 233 strony.
14. Hejwowski K. Kognitywno komunikacyjna teoria przekładu. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 2006. 197p. URL: <https://archive.org/details/kognitywnokomuni0000hejw>
15. Козуляев А. Аудиовізуальний полісемантичний переклад як особлива форма перекладацької діяльності. URL: <http://www.russian-translators.ru/about/editorial/> (дата звернення 11.12.2024)

Pavelieva A. Film translation as a special type of literary translation

Summary. The article explores the main features of film translation as a special type of translation, since the box office of a film largely depends on the quality of the transmission of cinematic material to the target audience, for whom the original version of the film product is not native. Therefore, the success of a film on the big screen mostly depends on the quality of its translation: the right tone of voice, jokes, etc. The choice of translation methods should facilitate better adaptation of the product in a different cultural environment, be understandable to the audience and bring aesthetic pleasure.

Thus, the task of film translation is an equivalent and adequate process of transferring dialogues and other verbal elements from one language to another while preserving the meaning, intent and emotional colouring of the original film product. The process of film translation can be divided into several stages: translation of written materials (scripts, articles related to film production), dubbing and subtitling of film products, translation of promotional materials, reviews, short annotations to films, interviews and articles, etc. The article states that the main methods of film translation are: omission, literal translation, loanword, equivalence, adaptation, substitution, generalisation, explication, etc. The paper notes that there are also special aspects to be taken into account when translating films, including synchronisation, which involves taking into account extralinguistic and paralinguistic factors (lip movements, runtime, pauses, gestures, facial expressions, etc.). An important point is to consider the naturalness of the language material, the recreation of a conversational style of speech, etc. Comprehensibility is an important factor that translators should pay attention first, as the translated film product should be understandable to representatives of another culture. The article notes that there are also non-linguistic factors that affect the quality of translated film products, such as the timing of audio recording, which requires synchronisation with the original dialogue, which often has to be compressed or expanded due to differences in speech rate and grammatical structures. The film's visuals also affect the translation options, as it is necessary to take account of the relationship between visual content and textual material, while paying equal attention to verbal and non-verbal forms of expression.

Key words: film translation, dubbing, subtitling, translation methods, omissions, literal translation, equivalence, adaptation.